

Významné osobnosti naší univerzity

Theodor W. Adorno v Brně

Před 110 lety se dne 11. září 1903 ve Frankfurtu nad Mohanem narodil filozof, sociolog, hudební vědec, estetik a také hudební skladatel **Theodor Wiesengrund Adorno**, v době návštěvy Brna ředitel frankfurtského Ústavu pro sociální vědy. Adorno patřil k zakladatelům slavné Frankfurtské školy, která se proslavila novým pohledem na problémy moderní společnosti, a byl jedním z neoriginálnějších myslitelů dvacátého století. Protože mezi filozofy a vědci, kteří na Adorna působili, byl vedle Hegela a Freuda vždycky jmenován i Karel Marx a protože Adorno kritizoval západní konzumní společnost, bylo jeho jméno známé i u nás, za „železnou oponou“. Jako profesor měl Adorno značný vliv na německé studentské hnutí, ale tam, kde levicové studentské skupiny sáhly k teroru a násilí, tyto postoje ostře kritizoval a mluvil dokonce o levicovém fašismu. Dobu vlády nacismu strávil profesor Adorno samozřejmě v exilu, v Anglii a USA.

V roce 1966 navštívil Adorno tehdejší Československo, a to je důvod, proč se o něm zmiňujeme v rubrice Významné osobnosti naší univerzity. Součástí jeho návštěvy v Československu byla totiž také Adornova brněnská přednáška Sociologie a empirický výzkum, jež se konala 27. dubna 1966 v aule brněnské Filozofické fakulty. Přednáška, kterou souběžně předkládal brněnský filozof a sociolog Hanuš Steiner, byla konkrétním důkazem proměny kulturní atmosféry v Československu a patří do pestré mozaiky událostí, jež připravovaly náš rok 1968. Pro toho, kdo sledoval, co se děje v západní Evropě a ve světě, byl Adorno poslem myšlenky, že budoucnost patří společnosti zaručující plnou občanskou svobodu, ale zároveň

společnosti i sociálně a majetkově spravedlivé.

Adorno se ve své přednášce zabýval otázkou, jak překonat protiklad teoretické a empirické sociologie. Tehdejší západní a zejména americká empirická sociologie se podle jeho názoru svými kvantitativními výzkumy mnohdy zcela nepodstatných jevů stala pouhou obrádky stávajících poměrů a rezignovala na širší společenský dosah. Kvantitativní a statistické metody vyhovují společnosti, v níž se lidé poslušně zařazují do určitých „rubrik“ a chovají se tak, jak se od nich čeká. Stoupenci historického materialismu v tzv. východní Evropě se naopak vyžívají v teorii, jsou vzdáleni živé praxi a tvrdošjně hájí víru ve svá dogmata. Podle Adorna je třeba překonat strnulost obvyklých metod a spojit empirický přístup s hledisky genetickými a historickými. Pro sociologa je důležité, aby měl cit pro sociální situace. Exaktní metoda (a to se netýká jen sociologie) nemusí být vždycky nejlepší, je dobrá pouze tam, kde vyplýne z přemýšlení o konkrétní věci. Jen jako na okraj uvedl přednášející několik konkrétních příkladů zajímavých výzkumů o vztahu společnosti a jedince.

My „dříve narození“ si ještě dobře pamatujeme, že se sociologie u nás v padesátých letech prohlašovala za „buržoazní pavědu“. Toho se nepřímo dotkl i Adorno v závěru své přednášky. Připomněl, že brněnská univerzita byla v minulosti spjata s působením významného sociologa, I. A. Bláhy, a právě v době, kdy se u nás začíná sociologie po letech znovu studovat, pokládá Adorno za důležité upozornit na zmíněné metodologické problémy. V diskusi se potom kdosi hosta zeptal, zda se

pokládá za marxistu. „Ano, myslím, že jsem marxista, ale čtete moje práce a pak sudíte sám,“ odpověděl profesor Adorno.

Vzpomínám si, že jsem z přednášky odcházel s pocitem úlevy a radosti z toho, že naše univerzita se vrací do sféry západní kultury a že si znovu začínáme vážit akademických svobod a možnosti konfrontovat své myšlení s tím, co se děje jinde.

V době své návštěvy Československa Adorno nemohl tušit, že má před sebou jen o málo víc než tři roky života. Adornovu nečekanou smrt (zemřel 6. srpna 1969 na klinice švýcarského města Visp) zavinily vlastně filozofovy milované hory. V létě 1969 odjel spolu se svou chotí do Zermattu, aby ve švýcarských Alpách strávil obvyklou letní dovolenou. Nedostatečná aklimatizace způsobila, že jeho život ukončil infarkt, jímž byl stížen v kabině lanovky.

Na závěr ještě pár slov o moderátorovi večera docentu Hanuši Steinerovi. Adorno neřekl ve své přednášce nic, co by mohlo vést k problémům s cenzurou, ale přesto se mi zdálo, že kolega Steiner, který splnil svou tlumočnickou úlohu s velkým přehledem, Adornovy formulace tu a tam trochu zmírňuje, snad s ohledem na to, že by v auditoriu mohli být (a jistě byli) nějací příslušníci StB nebo skalní stalinisté. Náš host se například zmínil o tom, že stará definice proletáře už dnes nemůže platit, vztah k výrobním prostředkům jako defi-

niční znak nepostačuje, příslušníka dělnické třídy je třeba vymezit nově, ale tuto věc Steiner v překladu (jak zjišťuji ze svých téměř půl století starých poznámek) v překladu opsál nebo vynechal. Docent **PhDr. Hanuš Steiner, CSc.** (1919–1982), člen komunistické strany od roku 1938, za války vězněný nacisty a po osvobození významenaný za odbojovou činnost, se ve svých pracích zabýval zejména teorií veřejného mínění. V roce 1970 byl Steiner vyloučen z KSČ, od roku 1973–1976 působil na fakultě jen jako technicko-odborný pracovník, který nesměl přednášet, a v roce 1976 mu rektor prodloužení smlouvy zamítl. Skripta Předmarxistická filozofie dějin a společnosti (1973 a 1982), která pod vedením doc. Steinera připravili ještě dr. Ivan Daňhel, dr. Ivan Hodovský, dr. Ivana Holzbachová, a dr. Jaroslav Strítecký, pod jménem hlavního autora vyjít nesměla, a proto jsou podepsána „Ivana Holzbachová a kol.“ V přepracovaném vydání (Sociální filozofie – antologie textů, Brno 1993) byla už celá záležitost vysvětlena a doc. Hanuš Steiner mezi autory uveden. V rektorově zamítavé odpovědi na Steinerovo odvolání bylo užito formulace typické pro temná léta normalizace: „...ztratil [jste] způsobilost k výkonu zaměstnání na vysoké škole“. Doby, kdy by se byl mohl na fakultu vrátit, se Hanuš Steiner už nedožil.

J. Rambousek